

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНІХ ПРОЦЕСІВ

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS IN THE REGULATION OF THE EXTERNAL PROCESSES

У статті досліджено нові глобальні зовнішні виклики для розвитку національних економік країн світу. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни розглядається крізь призму стрімкого впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Визначено науково-теоретичні та нормативно-правові підстави розвитку цифрової економіки в Україні. Тотальна діджиталізація українського суспільства розглядається як один із позитивних наслідків поширення коронавірусу COVID-19, що стимулював безпрецедентне зростання цифрових трансформацій усіх галузей економіки та державного управління. Проаналізовано окремі нормативно-правові акти, що встановлюють фундаментальні засади розвитку цифрової економіки та суспільства України. Окреслено шляхи розбудови е-економіки шляхом використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій нових форм суспільних та економічних відносин. Представлено аналіз понятійно-категоріального апарату у досліджуваній сфері. Коментуються легальні визначення понять «цифрова економіка», «електронна економіка», «електронна комерція». Виокремлено сучасні тенденції зміни парадигми економічної діяльності щодо розбудови цифрової економіки, економіки результату, сталого соціально-економічного та екологічного розвитку. Зроблено висновки щодо шляхів та стратегічних завдань формування ефективної державної протипандемічної політики країни. Констатується, що сучасний етап світового соціально-економічного розвитку характеризується істотним впливом цифровізації. **Ключові слова:** пандемія COVID-19, карантинні обмеження, економічна криза, рецесія, економічна політика, цифровізація, цифрова економіка, економіка результату, електронна економіка, електронна комерція.

В статье исследованы новые глобальные внешние вызовы для развития национальных экономик стран мира. Влия-

ние COVID-19 на экономику и общество страны рассматривается сквозь призму стремительного внедрения цифровых технологий во все сферы общественной жизни. Определены научно-теоретические и нормативно-правовые основы для развития цифровой экономики в Украине. Тотальная диджитализация украинского общества рассматривается как одно из положительных последствий распространения коронавируса COVID-19, который стимулировал беспрецедентный рост цифровых трансформаций всех отраслей экономики и государственного управления. Проанализированы отдельные нормативно-правовые акты, устанавливающие фундаментальные основы развития цифровой экономики и общества Украины. Определены пути развития э-экономики путем использования информационных систем, сетей, ресурсов и современных информационно-коммуникационных технологий новых форм общественных и экономических отношений. Представлен анализ понятийно-категориального аппарата в исследуемой сфере. Комментируются легальные определения понятий «цифровая экономика», «электронная экономика», «электронная коммерция». Выделены современные тенденции изменения парадигмы экономической деятельности по развитию цифровой экономики, экономики результата, устойчивому социально-экономическому и экологическому развитию. Сделаны выводы о путях и стратегических заданиях формирования эффективной государственной антипандемической политики страны. Констатируется, что современный этап мирового социально-экономического развития характеризуется существенным влиянием цифровизации.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, карантин, экономический кризис, рецессия, экономическая политика, цифровизация, цифровая экономика, экономика результата, электронная экономика, электронная коммерция.

УДК 338.124

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct58-4>

Лобозінська І.Г.

головний судовий експерт
відділу економічних досліджень
Вінницький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України

Lobozinska Iryna

Vinnitsa Scientific Research
Expert and Forensic Centre of the Ministry
of Internal Affairs of Ukraine

The article explores new global external challenges to the development of national economies around the world. The impact of COVID-19 on a country's economy and society through the prism of rapid implementation of digital technologies in all spheres of public life. The scientific-theoretical and regulatory framework for the development of the digital economy in Ukraine is defined. The total digitalization of Ukrainian society is seen as one of the positive consequences of the spread of the COVID-19 coronavirus, has stimulated an unprecedented growth of digital transformation of all sectors of the economy and public administration. Separate legal acts establishing the fundamental basis for the development of the digital economy and society in Ukraine are analyzed. Specified ways of development of electronic economy through the use of information systems, networks, resources and modern information and communication technologies of new forms of social and economic relations. An analysis of the conceptual and categorical apparatus in the area under study is presented. The legal definitions of "digital economy", "electronic economy" and "electronic commerce" are commented. The modern trends of economic activity paradigm changes in the development of digital economy, result economy, sustainable socio-economic and environmental development are highlighted. Risks caused by the COVID-19 pandemic can be minimized by developing an effective state anti-pandemic policy aimed, first and foremost, at protecting national interests of Ukraine and ensuring social and economic security of digital and economic development. The conclusions about the ways and strategic tasks of formation of effective state anti-pandemic policy of the country are made. It is stated that the current stage of global socio-economic development is characterized by the significant impact of digitalization. The current research revealed that digitalization of all spheres of society is a global trend; the COVID-19 pandemic has influenced and continues to influence the economic situation in all countries of the world.

Key words: COVID-19 pandemic, quarantine, economic crisis, recession, economic policy, digitalization, digital economy, outcome economy, e-economy, e-commerce.

Постановка проблеми. На функціонування економічної системи будь-якої країни, безсумнівно, впливають зовнішні чинники. Більшість дослідників, що є представниками різних галузевих наук, серед сучасних зовнішніх детермінант впливу на відносини у всіх сферах суспільного життя одноставно називають пандемію COVID-19. Саме стрімке поширення коронавірусної хвороби стало серйозним зовнішнім викликом для вітчизняної економіки. Тривалий час пріоритетними чинниками були та залишаються сьогодні глобалізаційні, євроінтеграційні фактори та цифрові трансформації різних сфер економіки. Процеси впливу різних зовнішніх загроз на економіку країни, їх регулювання та наслідки потребують комплексного оцінювання з точки зору економічної та юридичної наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку економіки України та світової економіки в умовах пандемії COVID-19, а також можливі шляхи їх вирішення знайшли своє відображення в працях А. Блінова, Д. Долбнєва, О. Гриценко, А. Гуррія, Я. Лаврика, Д. Моніна, М. Назарова, О. Новікової, І. Петрашко, В. Сіденка, М. Федика, В. Шевченка. Особливу увагу заслуговують наукові розробки С. Кулицького, в яких учений, окрім пандемії коронавірусної хвороби, досліджує геополітичні та гео економічні виклики для економіки України [1; 2]. Політико-правові аспекти впливу різних за правовою природою чинників впливу та перспективи розвитку вітчизняної економіки висвітлювали у своїх працях О. Александров, О. Баранов, А. Веселовський, О. Вінник, В. Орлик, Л. Попова, В. Резнікова. Водночас економіко-правова природа трансформаційних процесів в умовах пандемії COVID-19 та активного використання цифрових технологій потребує комплексного аналізу, що обумовлено новизною, складною природою цієї загрози не лише для економіки, але й для всього людства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження на підставі доктринальних положень економічної та юридичної наук такої зовнішньої загрози економіці країни, як COVID-19, та визначення економіко-правової природи антикризових та регуляторних заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія коронавірусної хвороби спричинила низку загроз, у свою чергу, запровадження в березні 2020 року в Україні карантинних обмежень задля запобігання поширенню коронавірусної хвороби, безсумнівно, вплинуло на вітчизняну економіку.

Провідні фахівці Департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки України, аналізуючи виклики, які постали перед світовою економікою та перед економікою України внаслідок світової рецесії та введення в Україні обмежувальних заходів під час

боротьби з пандемією COVID-19, констатують суттєву зміну характеру розвитку як на макро-, так і на мікрорівнях на тлі кардинальних змін способу життя суспільства. Зміни торкнулися всіх сфер життєдіяльності (спілкування, режиму роботи/навчання тощо), а вимушене запровадження перманентних карантинних обмежень у більшості країн світу, зокрема в Україні, які різнилися впродовж року своїми масштабами та термінами, зумовило безпрецедентну трансформацію поведінки економічних суб'єктів на рівні як споживання, так і виробництва, коли домінуючою засадою мотивації стала обережність на фоні перманентної невизначеності. Отже, як сама пандемія, так і безпрецедентні карантинні кроки спричинили уповільнення економічного розвитку у країнах світу, зокрема ЄС та Україні [3, с. 23].

Неможливо не погодитися з цією оцінкою експертів. Незважаючи на однозначно негативні наслідки пандемії, саме пандемія коронавірусу COVID-19 прискорила переорієнтацію вітчизняної економіки на віртуальне середовище. Запровадження карантинних заходів спричинило широке застосування цифрових технологій у усіх сферах суспільного життя шляхом застосування цифрових платформ, чат-ботів, хмарних сервісів, штучного інтелекту, віртуального середовища, наслідком чого стала розбудова е-економіки та е-комерції в Україні. Криза, спричинена пандемією COVID-19, актуалізувала процеси цифрової трансформації бізнесу та роботи державних структур, адже соціальне дистанціювання потребує створення відповідної IT-інфраструктури, системи безпеки, комунікацій, опанування цифровими навичками тощо. Під час пандемії виявилось, що традиційні форми обслуговування в умовах дії карантинних обмежень вже не здатні задовольнити потреби споживачів. Зростаючий попит на зручне, комфортне та доступне дистанційне обслуговування лише прискорив діджиталізацію економіки.

Ці процеси потребують наукової оцінки та, на думку провідних науковців і практиків, зміни парадигми економічної діяльності новими на кшталт «цифрової економіки» та «економіки результату».

В межах публікації доцільно навести визначення цих інституцій, що унормовані в Розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [4]:

– «електронна економіка – форма економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (е-економіка);

– електронна комерція – форма торгівлі товарами та послугами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що включає всі фінансові та торгові трансакції, які проводяться за допомогою інформаційно-комунікаційних

технологій, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких трансакцій» [4].

Розбудова інфраструктури ринку електронної комерції; узгодження правових норм укладення угод в електронному вигляді; забезпечення державного сприяння розвитку електронної комерції для усунення перешкод здійснення електронних операцій, недопущення будь-яких форм дискримінації, надання учасникам рівних прав на судовий захист; поширення інформації та здобуття знань суб'єктами господарювання про можливості електронної комерції та переваги для бізнесу під час їх впровадження, на думку дослідників питань правового регулювання міжнародної електронної комерції, мають стати основними напрямками стимулювання розвитку вітчизняного ринку електронної комерції. Пріоритетами мають стати інституційна гармонізація діяльності електронної комерції на вітчизняному та європейському ринках; сприяння розвитку вітчизняного ринку електронної комерції та збільшення потенційних ринків збуту завдяки залученню мешканців країн ЄС; стимулювання розвитку інфраструктури електронної торгівлі [5, с. 143].

В Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки визначено, що шлях до цифрової економіки пролягає через внутрішній ринок виробництва, використання та споживання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. У класичному розумінні поняття «цифрова економіка» означає діяльність, у якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані, як числові, так і текстові. Цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних та цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких уже сьогодні впливають на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від такої, що споживає ресурси, до економіки, що створює ресурси. Саме дані є ключовим ресурсом цифрової економіки, вони генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем [6].

Отже, концептуально основну мету цифровізації в чинному законодавстві визначено як трансформацію сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні, тому основне завдання впровадження цифрових технологій полягає у поліпшенні різних сфер життєдіяльності людини.

Цифрова економіка істотно змінює традиційні бізнес-процеси. За досягнення найбільш складних рівнів цифровізації в економіці відбувається кардинальна трансформація виробничих відносин учасників, результатом якої є об'єднання виробництва й послуг у єдину цифрову систему, в якій усі елементи економічної системи присутні одночасно у вигляді фізичних об'єктів, продуктів і процесів, а також їх цифрових копій; усі фізичні об'єкти,

продукти й процеси за рахунок наявності цифрової копії та елементу «підключеності» стають частиною інтегрованої ІТ-системи; через наявність цифрових копій, будучи частиною єдиної системи, всі елементи економічної системи безперервно взаємодіють між собою в режимі, близькому до реального часу, моделюють реальні процеси і прогнозовані стани, забезпечують постійну оптимізацію всієї системи [7, с. 13].

Науково-теоретична оцінка процесів, що відбуваються в економіці країни, дає підстави говорити, що саме пандемія COVID-19, будучи несподіваною зовнішньою загрозою, прискорила цифровізацію усіх сфер життєдіяльності та стимулювала розвиток цифрової економіки в Україні.

Слушною також є позиція О. Вінник, яка на підставі ґрунтовного аналізу практики використання цифровізованих явищ (штучного інтелекту, віртуальних підприємств, бізнес-сайтів тощо) та проблем правового регулювання цифровізації економіки не тільки відзначає неоднозначність цих процесів, але й констатує відставання державного та нормативно-правового регулювання цих процесів [8, с. 60].

Науковий інтерес викликають результати досліджень проблем правової регламентації відносин цифрової економіки. Так, на думку О. Баранова, досягнення вищезазначеної мети можливе в умовах формування нової моделі світової економіки – економіки результату. «Економіка результату – це людиноцентристська економіка з величезним ресурсозберігаючим та інноваційним потенціалом, зі зміненою природою екосистем коопераційної взаємодії і конкуренції, що базується на глобальній соціотехнологічній інфраструктурі (інфраструктурі ІoТ)» [7, с. 16].

Щодо змін парадигми економічної діяльності на сучасному етапі висловлюється О. Гриценко. Вчена пропонує стратегію модерзації економічної діяльності та потрійно (економічно, соціально та екологічно) стійкого розвитку, що базується на основах інноваційної, неортодоксальної та цілісної економічної теорії [10, с. 162].

На нашу думку, саме гострий попит споживачів в умовах дії карантинних обмежень на якісне задоволення своїх потреб, що сьогодні може забезпечуватись лише із застосуванням інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту, чат-ботів, хмарних технологій, визначив модерні тенденції розвитку вітчизняної економіки.

За оптимістичними оцінками урядовців, Україна витримала іспит впливу пандемії COVID-19. Нині ситуація в економіці переважно залежить від динаміки та масштабів поширення пандемії, значною мірою зберігає характерні ознаки другої половини 2020 року з превалюванням факторів стриманого попиту та високого рівня невизначеності щодо найближчої перспективи. Незважаючи на те, що І квартал 2021 року залишався негативним з точки зору економічної динаміки, відновлення зростання

очікується вже з II кварталу 2021 року як у світі, так і всередині країни [3, с. 25].

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження особливостей впливу пандемії COVID-19 та цифровізації на всі сфери суспільного життя виявило низку проблем, розв'язання яких пов'язано з вирішенням доктринальних положень економічної та правової науки. Констатовано тенденції формування нової парадигми економічної діяльності, що відповідатиме концептуальному завданню розвитку українського суспільства, яким є поліпшення усіх сфер життєдіяльності людини шляхом впровадження цифрових технологій.

Вбачається, що мінімізувати ризики, спричинені пандемією COVID-19, можна шляхом формування ефективної державної протипандемічної політики, що спрямована перш за все на захист національних інтересів України, забезпечення соціальної та економічної безпеки цифрового й економічного розвитку. В ході дослідження виявлено, що цифровізація усіх сфер суспільного життя є світовим трендом, а пандемія COVID-19 вплинула та продовжує впливати на економічну ситуацію усіх країн світу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, і пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 8. С. 53–63. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr8.pdf>
2. Кулицький С. Новітні геополітичні та гео-економічні виклики і їхній імовірний вплив на перспективи розвитку української економіки. *Україна: події, факти, коментарі*. 2019. № 13. С. 62–72. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2019/ukr13.pdf>
3. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку. *Консенсус-прогноз*. 2021. № 53. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz>
4. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження КМУ від 15 травня 2013 року № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
5. Крегул Ю., Батрименко В. Правове регулювання міжнародної електронної комерції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 136–147.
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 року № 67-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
7. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ: Заповіт, 2020. 274 с.
8. Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 56–62.
9. Баранов О. Економіка результату, інтернет речей та право. *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми право-*

вого регулювання: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 року) / упоряд.: О. Баранов, В. Фурашев, С. Дорогих. Київ: Фенікс, 2020. С. 10–19.

10. Гриценко О. COVID-19: тактика та стратегія економічного виживання. *Економічна теорія та право*. 2020. № 2(41). С. 161–166.

REFERENCES:

1. Kulytskyi S. (2020) Problemy rozvytku ekonomiky Ukrainy, obumovleni pandemiyeyu koronavirusu COVID-19 u sviti, i poshuk shlyakhiv yikh rozvyazannya [Problems of economic development of Ukraine caused by the pandemic of coronavirus COVID-19 in the world, and finding ways to solve them]. *Ukraine: Ukrainina: podiyi, fakty, komentari*, no. 8, pp. 53–63. (in Ukrainian)
2. Kulytskyi S. (2019) Novitni heopolitychni ta heoekonomichni vyklyky i yikhniy imovirnyy vplyv na perspektyvy rozvytku ukrayins'koyi ekonomiky [Recent geopolitical and geoeconomic challenges and their likely impact on the prospects of the Ukrainian economy]. *Ukraine: Ukrainina: podiyi, fakty, komentari*, no. 13, pp. 62–72. (in Ukrainian)
3. (2021) Vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspil'stvo krayiny: Pidsumky 2020 roku ta vyklyky i zahrozy post-pandemichnoho rozvytku [Impact of COVID-19 on the country's economy and society: Results of 2020 and challenges and threats of post-pandemic development]. *Konsensus-prognoz*, no. 53. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz>
4. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 386-r (2013) Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku informatsiynoho suspil'stva v Ukraini [On approval of the Strategy for the development of the information society in Ukraine].
5. Krehul Y., Batrymenko V. (2018) Pravove rehulyuvannya mizhnarodnoyi elektronnoyi komertsyi [Legal regulation of international e-commerce]. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, no. 2, pp. 136–147.
6. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 67-r (2018) Pro skhvalennya Kontseptsyi rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo yiyi realizatsiyi [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the action plan for its implementation].
7. (2020) Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsial'ni determinant [Digital economy: trends, risks and social determinants]. Kyiv: Zapovit. (in Ukrainian)
8. Vinnyk O. (2020) Perevahy ta ryzyky tsyfrovizatsiyi ekonomiky: problemy pravovoho rehulyuvannya [Advantages and risks of digitalization of the economy: problems of legal regulation]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 3, pp. 56–62.
9. Baranov O. (2020) Ekonomika rezul'tatu, internet recheti ta pravo [Economics of results, internet of things and law]. Kyiv: materials of scientific-practical conference, pp. 10–19.
10. Hrytsenko O. (2020) COVID-19: taktyka ta stratehiya ekonomichnoho vyzhyvannya [COVID-19: tactics and strategy of economic survival]. *Ekonomichna teoriya ta pravo*, no. 2(41), pp. 161–166.